

Etisk teori (Moralfilosofi)

Kirsten Ribu 2007

I dag

- **Normativ etikk: (av normer)**
  - Pliktetikk (Kant)
  - Dygdsetikk (Aristoteles)
  - Konsekvensetikk (Utilitarianisme) John Stuart Mill
  - Sinnelagsetikk

Samfunnsinformatikk 2007 - Kirsten Ribu -
HIO

2

Anvendt etikk

- **Anvendt etikk** er refleksjoner rundt hva som er rett og galt i forhold til en konkret sak, som for eksempel
  - Abort
  - forskning på ubefruktede egg
  - kloning (medisinsk eller bio-etikk)

Samfunnsinformatikk 2007 - Kirsten Ribu -
HIO

3

Etisk teori

- Formelle studier av etikk går helt tilbake til den greske filosof **Sokrates**.
- Filosofer har beskjeftiget seg mye med etisk teori
- **Hvorfor studerer vi etisk teori?**
  - En nyttig teori kan gjøre det mulig å undersøke moralske problemer i et eller flere perspektiv
  - komme til konklusjoner gjennom logisk refleksjon
  - forsvare konklusjonen.

Samfunnsinformatikk 2007 - Kirsten Ribu -
HIO

4

Moralske sannheter

- Finnes det moralske sannheter?
- For eksempel slike sannheter som aksepteres av mange, uavhengig av kultur og religion:
  - **Menneskerettighetene**
  - **Naturlover:** menneskers mulighet til å utvikle det potensiale og de evner vi er gitt
  - Gjerninger som skaper fred og harmoni mellom mennesker

Samfunnsinformatikk 2007 - Kirsten Ribu -
HIO

5

Å handle moralsk

- Det er ikke alltid et spørsmål om å avgjøre hva som er godt eller dårlig
- Noen ganger fristes vi til å gjøre noe, selv om vi vet det ikke er riktig (snike på trikken etc....)
- Det er noe som heter 'bondevett', sunn fornuft, 'common sense'
- **Men: 'Common sense is not so common'**

Samfunnsinformatikk 2007 - Kirsten Ribu -
HIO

6

Eksempel på forsvar av det gode

- **Klassisk eksempel:** Å hjelpe en gammel dame over veien.
- En kjent sier: 'Hvor kaste bort tiden din på slikt? Du har viktigere ting å gjøre'.
- **Problemet:** Du må forsvare din gode gjerning.
- Men gjerningen er **god** – i seg selv –
Uten kvalifikasjoner

A snu på flisa:

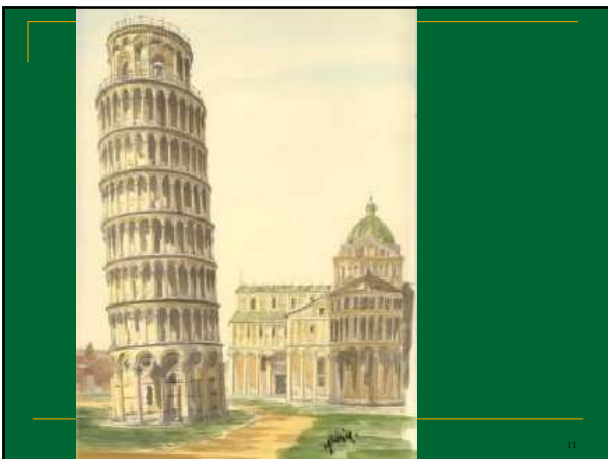
- Hvorfor må man forsvare sine gjerninger?
- **Hypotese:** Enron-skandalen i USA
  - Tall ble manipulert ved hjelp av regnskapsansvarlige, sjefene og folk på innsiden kom seg unna med stort utbytte før det hele kollapset, og vanlig folk tapte alt.
- Hva om de ansvarlige hadde sagt:
- **Nei, det er galt, vi er ikke med på det!** Uten videre forklaring.

Hva er dagens situasjon?

- Flere store selskaper blir presset til å handle moralsk
- De må ta etikk på alvor som en del av bedriftskulturen
- Etikk settes høyere enn profit - holdningsendring
- **Korrupsjon** avdekkes raskere (jfr Oslo kommune)
- **Innsikt:** God moral betaler seg i lengden!

Korrupsjon i Norge

- **Ullevål sykehus:** Ingen korrupsjonsinvolverte selskaper får oppdrag
  - [kaster ut jukse](http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/article1610643_ece)
www.aftenposten.no/nyheter/iriks/article1610643_ece
  - [Ullevålvarsleren](#)
  - [Vannverkskandalen på Romerike](#)
- Flere eksempler.....?

Illustrasjon – 3 ulike perspektiver.

- **Å redde en druknende:**
  - Man har plikt til å gjøre det
  - Det er en nestekjærlig handling (en god gjerning)
  - Resultatet fører til en lykkelig utgang, og kanskje en redningsmedalje

Noen begreper

- **Konsekvensetikk**
  - Man ser på konsekvensene av handlingen for å bedømme om handlingen er god

Konsekvensetikk/ konsekvensialismen

- Strategier og handlingsvalg må vurderes ut fra de konsekvenser de respektive valg gir.
- **Subjektiv** konsekvensialisme vurderer antatt konsekvens
- **Objektiv konsekvensialisme** vurderer antatt konsekvens og faktiske hendelser.
- En konsekvensetiker kan ikke mene at å **lyve** alltid er galt, fordi **konsekvensene** av den konkrete handlingen må vurderes hver gang.

Forts.

- De fleste konsekvensialister er **universelle konsekvensialister**, det vil si at de tar hensyn til alle som berøres av en handling
- Mest mulig **'lykke' (happiness)** for flest mulig.
- Demokratiske prinsipper: Flertallet styrer, men tar også hensyn til mindretallet.

Problemer og svakheter ved teorien

- Konsekvensetikerer må prøve å forutsi konsekvensene av hver enkelt handling for å finne den rett eller gal.
- Ingen kan forutsi fremtiden, og man kan da i ettertid finne ut at **man tok feil**.
- **Mye vurdering blir overlatt til individet**.
- Konsekvensetikken forutsetter at man foretar en analyse av situasjonen i etterkant av handlingen.

Utilitarianisme – nytte-etikk

- **Jeremy Bentham** (1748-1832) og
- **John Stuart Mill** (1806-1873)
- (engelske filosofer)

To filosofier

- **Act** utilitarianism – (basert på handling)
- **En handling er god dersom resultatet er mer lykke enn ulykke**
- **Rule** utilitarianism – (basert på regler)
- **Hvis alle følger visse regler vil det føre til mer total lykke (happiness) for de fleste.**

John Stuart Mill

- definerte utilitarismen som
  - 'den oppfatning som anerkjenner **nytten** eller prinsippet om den største lykke som moralens grunnlag
  - hevder at handlinger er **riktige** i den grad de bidrar til å **fremme lykken, gale når tendensen er å frembringe det motsatte av lykke.**
  - Med **lykke** menes glede og frihet for smerte, med **ulykke** menes smerte og mangel på glede'.

Klassisk utilitarisme

- En handling vurderes ut fra hvor mye **velvære** eller lykke det kommer ut av den (for **samfunnet** eller **menneskeheten**).
  - Et slags regnestykke?
  - Ser dere noen problemer her?

Dagens utilitarisme (nyttefilosofi)

- Utilitarisme er en slags **kollektiv hedonisme** (livsnytelse), hvor målet er å oppnå velvære (lykke) for en hel gruppe.
- Dersom majoriteten er **fornøyd**, lykkelig, tilfreds, er altså **handlingen** eller **prinsippet** godt.
  - **Finn et eksempel?**

Pliktetikk – Immanuel Kant

- **Pliktetikken (deontologi)** fokuserer på selve **handlingen**
uten å se på konsekvensene!
- Pliktetikerer tar utgangspunkt i moralske normer og prinsipper for å bedømme om en handling er rett eller gal.

Immanuel Kant (1724 -1804).

- Immanuel Kant: født i Königsberg i Øst Preussen 22 april, 1724 – døde der 12 februar, 1804.
- Viktige prinsipper:
  - **Den gode vilje**
  - **Det kategoriske imperativ**

God vilje

- Noe som er godt **uten kvalifikasjoner**
- Ikke det samme som gode gjerninger, men **noe som er godt i seg selv.**
- **Eksempel:**
  - **Monsen-saken i Siemens.**

God vilje, ikke gode egenskaper

- Intelligens og mot er gode egenskaper, men kan brukes på skadelige måter:
  - For eksempel ran (**NOKAS-ranet**)
  - **Toska er 'en intelligent fyr'.**
- **Fokus:**
  - Hva vi burde gjøre = plikt
  - Handle i tråd med moralske anbefalinger og regler.

Hvor er fokus

- **Fokus:**
  - **Hva vi burde gjøre = plikt**
  - Handle i tråd med moralske anbefalinger og regler.

Det kategoriske imperativ

- Man skal handle slik at alle en handling skal kunne opphøyves til å bli en **universell regel**.
- **Mennesket ikke skal brukes som et middel, men som et mål i seg selv.**
- **Eksempel:**
  - **Fusk.** Man brukere læreren som et middel til å oppnå en god karakter.
  - Flere eksempler?

Kant fortsatt

- Menneskers handlinger bør styres av **universelle moralske lover**
- **Moralske prinsipper må være basert på fornuft**
- Kant **forklarer** hvorfor en handling er rett eller gal – ikke bare at den er det.

Moralske regler

- De **moralske normene (reglene) er avgjørende**.
  - Det er ikke rom for å vurdere enkelte situasjoner.
  - Godtar man én hvit løgn, godtar man i prinsippet alle løgner.
  - Pliktetikken er skjematisk, men også idealistisk og kompromissløs.

Svakheter ved pliketisk analyse

- De fleste situasjoner vil medføre **selvmotsigende** plikter.
- Det er **galt å lyve**, men det er også galt å fortelle en **morder sannheten om hvor hans offer befinner seg**.
- Det kan være vanskelig å bestemme pliktens rangordning:
  - Pliktetikken kan bli firkantet og lite anvendelig
  - En stor svakhet er at den ikke passer i alle situasjoner.

Sinnelagsetikk

- **Sinnelagsetikk** fokuserer motivet (intensjonen) som ligger bak handlingen.
- En handling er etisk god **hvis den springer ut av et godt sinnelag, hvis den har et godt motiv.**
- Det er den handlende personen som vurderer motivet.
- Hele personen er viktig, med tanke, vilje og følelser.
  - *Tanken var god.....*

Dygdsetikk

- Dygdsetikken er en modifikasjon av sinnelagsetikken.
- Ifølge dygdsetikken er dygdene mer grunnleggende enn plikter og konsekvenser.
- Ifølge **Platon** og **Aristoteles** er dygdene det som får noe til å duge på best mulig måte.

Dygdsetikk

- **Menneskets moralske dygder er de holdninger og ferdigheter** som setter oss i stand til å leve vårt liv på best mulig måte.
- Kjentegnet på **dygdsetikk** er at moralske dommer over personlige **egenskaper** er mer fundamentale enn moralske dommer over **handlinger**.

Det gode liv

- Nyaristotelisk dygdsetikk tar utgangspunkt i det gode liv.
- Henrik Syse: 'Veier til det gode liv'.

Det kategoriske imperativ

- **Første formulering:** Moralske regler = universelle lover:
  - Du skal bare handle utfra moralske regler som samtidig kan bli **universelle lover**.
- **Andre formulering:**
  - Handle slik at du betrakter deg selv og andre som et mål i seg selv, og aldri som et middel for å nå et mål.

Etisk analyse

- **Plagiat:** Analyse ved hjelp av det kategoriske imperativ
  - **Første formulering:**
    - Bruk følgende universelle regel: Jeg kan få karakter på et arbeid (rapport) som er skrevet av en annen.
    - Resultat: Studentarbeider ville ikke lenger være en indikator på kunnskap dersom alle fulgte denne regelen.
  - **Andre formulering:** Studenten bruker læreren som et middel.

Subjektiv relativisme:

pro et contra

- **Pro:**
  - Hver enkelt har sin egen moral (for eksempel i abortsaken)
  - Hvis moral er relativ må vi ikke være enige
  - Begge sider har rett

Relativisme forts.

Contra:

- Forsvar for det man ønsker å gjøre: Hvem er du som skal fortelle meg hva som er riktig!
- Resultat: **Moral** = å gjøre det du har lyst til å gjøre
- Så lenge det ikke skader noen.
  - Hva betyr det å skade? Dette er ikke objektivt.

En analyse

- **Toleranse** er ikke det samme som subjektiv relativisme.
- **Analyse:**
  - Relativisme = ingen universelle regler
  - 'Folk må være tolerante' = en universell regel.
  - **Dette er inkonsistent.**

Kulturrelativisme

- **Ulike samfunn har ulike holdninger til hva som er rett og galt**
- **Rett og galt varierer med tid og sted**
- **Right and wrong varies in time and place**
  - Antropologer har forsvart en kulturs rett til å beholde tradisjonene
  - Kulturelle forskjeller angående sannferdighet, tyveri og fusk:

Eksempel

Spørsmål om hvor fort man har kjørt etter at det er skjedd en ulykke (hvor mange ville oppgi lavere hastighet)

- 90% av alle nordmenn innrømmet riktig hastighet
- Bare 10 % 'jugoslaver' gjorde det
  - Kilde: (*Ethics for the Information age. Michael Quinn*)

Kulturrelativisme – pro

- Ulike samfunn har ulike moralske normer
- Det er arrogant når en kultur dømmer en annen – vi er ikke bedre selv om vi for eksempel har mer utviklet teknologi
- Hijab-diskusjonen?

Kulturrelativisme: contra

- Fordi om man har ulike syn på ting betyr det ikke at det ikke er forskjell på rett og galt (hvite løgner, omskjæring, penger under bordet, insidehandel, kameraderi, fordeler i mange sammenhenger.....)
- Samfunn deler kjerneverdier – kanskje det finnes en universell moral? eksempler:
  - Å beskytte nyfødte barn,
  - Ikke lyve
  - Mordere straffes
- **Moral er ofte resultat av tradisjoner, ikke fornuft.**